

IRÁNYVÁLTÁSSAL KÖZÉP-EURÓPA FELEMELKEDÉSE IS LEHETNE A MAGYAR KÜLPOLITIKA CÉLJA

With a change of course, the rise of Central Europe could be the goal of Hungarian foreign policy

Bán Zoltán¹

Absztrakt: A külpolitikai irány megváltoztatásával Magyarország elkerülhetné kapcsolatai további romlását a szövetségi rendszeren belül, valamint a közép-európai térség önálló arculatát és erejét is növelni tudná, mindezt az Egyesült Államok segítségével. A magyar külpolitika Washington felé közeledne, ám távlati célként mindezt az amerikai függés csökkentésére, az európai stratégiai autonómia elérésére használná fel. A német—francia, az orosz, és a lengyel—amerikai hatalmi összpontosulások közti választások más-más előnyöket és hátrányokat okozhatnak. Az orosz—ukrán háború első éve után érdemes felülvizsgálni az eddigi orientációkat.

Kulcsszavak: magyar külpolitika, realizmus, biztonságpolitika, külpolitikai stratégia, költség-haszon kalkuláció

Abstract: A shift in foreign policy would benefit Hungary because it would allow it to avoid further deterioration of relations with its allies while also increasing its region's independence and strength, all with the assistance of the United States. Other advantages and disadvantages can result from choosing between German—French, Russian, and Polish—American power centres. After the first year of the Russian-Ukrainian war, it is time to reconsider the current strategy.

Keywords: Hungarian Foreign Policy, Realism, Security Policy, Foreign Policy Strategy, Cost-Benefit calculation

¹ Bán, Zoltán, Nemzetközi kapcsolatok és Kelet-Ázsia szakértő,

A szerző további munkásságát lásd a Magyar Tudományos Művek Tára oldalán:

<https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10079876>

E-mail cím: ban.zoltan94@gmail.com

BEVEZETÉS

A Közép-európai térség hangsúlyosabbá tétele rezonál a volt külügyi államtitkár, Németh Zsolt által felvetett (Németh, 2023) elképzeléssel, miszerint meg kell nyernünk a következő évtizedet. Tisztább képet kell kapnunk az ország lehetőségeiről és az akadályokról, vagy máshogyan fogalmazva: a külpolitikai mozgásteréről. Ehhez ismerni szükséges a környező államok motivációit, hiszen ők azok a szereplők, akik a leginkább korlátozzák a magyar esélyeket. A másik fél motivációinak megismeréséhez szükséges egyfajta stratégiai empátia vagy politikai empátia, hogy a sajátunktól eltérő nézetekkel és helyzetfelismeréssel bíró szereplők motivációit is feltárjuk.² Ez nem a másik fél érveinek és céljainak integrálását és elfogadását jelenti, csupán azok megértését.

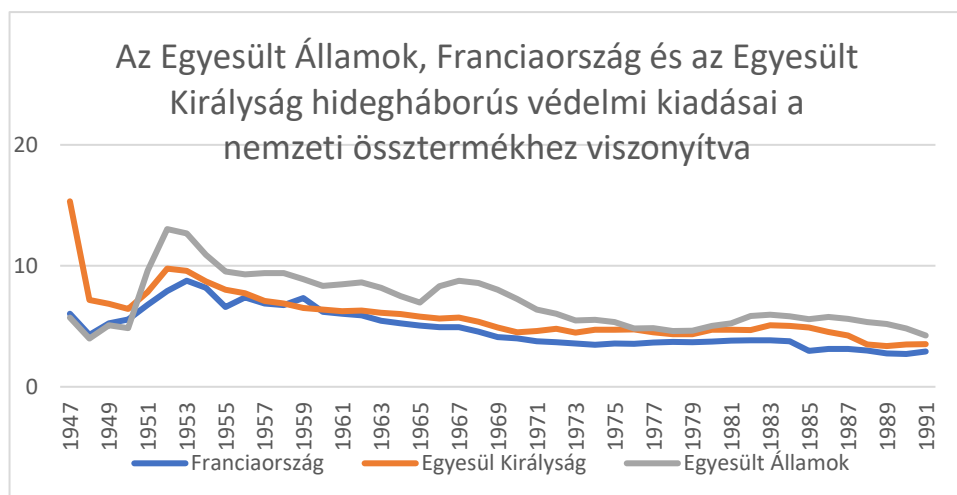
Az elérendő célokhoz eszközöket kell társítani, és fontossági sorrendet kell felállítani az egymásnak sokszor ellentmondó célok között, költség-haszon alapján súlyozni. Stratégiai célként meghatározható az európai stratégiai autonómia koncepciója, mely nem akarja rögtön meghaladni az atlanti integrációt, de az Európai Unió önálló képességeinek megteremtésével először kiegészíti, majd akár fel is váltja azt. A cél eléréséhez az európai államoknak önálló konvencionális és nukleáris elrettentő erőt kell kiépíteniük, hogy az Egyesült Államok kivonulhasson, és rábízassa az európai „front” védelmét az itteni államokra. Adott esetben ez lehet az Egyesült Államok saját választott politikája, vagy az önálló képességek birtokokába jutó európai szövetség nyomásgyakorlásának eredménye is. A jelenlegi magyar kormány Európai Unióról alkotott elképzelése értelmezésem szerint a fenti képpel egyező, ezért nem jelentene radikális váltást. A továbbiakban ezt a távlati célt figyelem előtt tartva, az odavezető útvonalra igyekszem stratégiát javasolni. A német—francia, az orosz, és a lengyel—amerikai hatalmi összpontosulások közti választások más-más előnyökkel és hátrányokkal járnának. Az írás ezekre kíván vitaindító felvetéseket adni.

I. HEGEMÓN STABILITÁS ELMÉLETE ÉS AZ EURÓPAI KISZOLGÁLTATOTTSÁG

A második világháborút követően az Egyesült Államok olyan gazdasági túlsúlyra tett szert a világban szemben, hogy képes volt

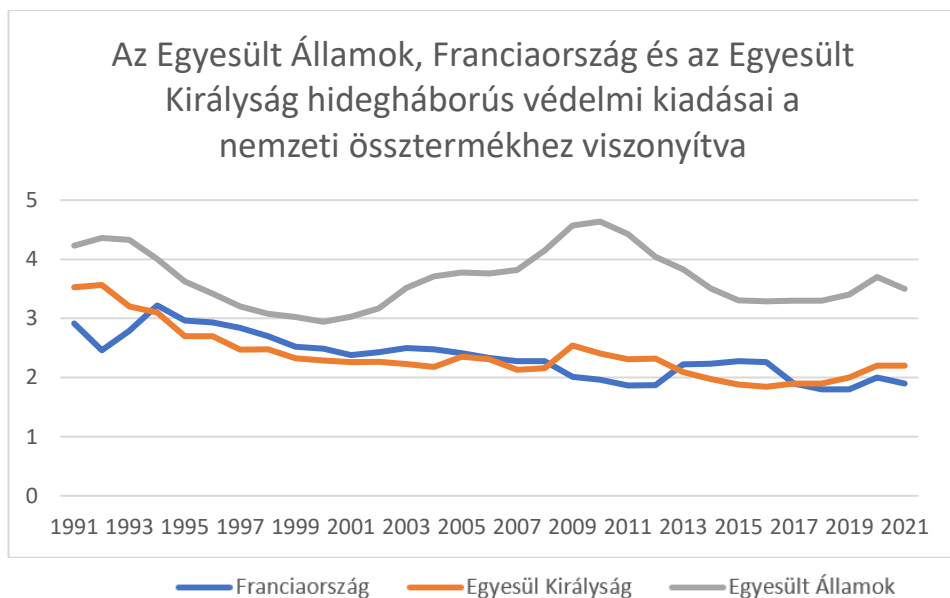
² SHORE, 2014.

hegemónként újraalkotni a nemzetközi gazdaság szövetét. A létrehozott rendszer fenntartásához a hegemon stabilitás elmélete szerint szükség van egy hegemonra, mely domináns hatalommal rendelkezik a nemzetközi rendszerben, továbbá a többi szereplő által a rendszer működéséből fakadó elvek és normák elfogadása is elengedhetetlen. Ez a hegemon képes a szabályokat betartatni, valamint befolyásának túlsúlyára támaszkodva a rendszer haszonélvezői potyautas stratégiát alkalmazva nyerészkedhetnek a hegemonon, hiszen az állja a nagyobb részt a rendszer fenntartásának költségeit.³ A hegemon ebben az esetben bár nagyobb részt vállal a rend fenntartásából, ugyanakkor más területeken kifizetődik számára a rend fenntartása. Mivel az Egyesült Államok a katonai szövetségben is hegemon, ezért a NATO többi tagja a hidegháború után nem volt érdekelt a közös tehervállásban. A katonai értelemben vett hegemonia fenntartása – mely kényelmes volt a külső fenyegetéssel már nem számoló Európaiak számára – politikai és így gazdasági hegemonia fenntartásához is vezetett, így az Egyesült Államok ezt az alkut magára is előnyösnek ítélte, hiszen a gazdaságban jelen lévő döntő befolyása nagyobb előnyt jelent, mint az európai szövetségek védelmének költségei.

1. sz. ábra. Az Egyesült Államok, Franciaország és az Egyesült Királyság hidegháborús védelmi kiadásai a nemzeti össztermékhez viszonyítva (Az Ourworldindata.org adataiból)

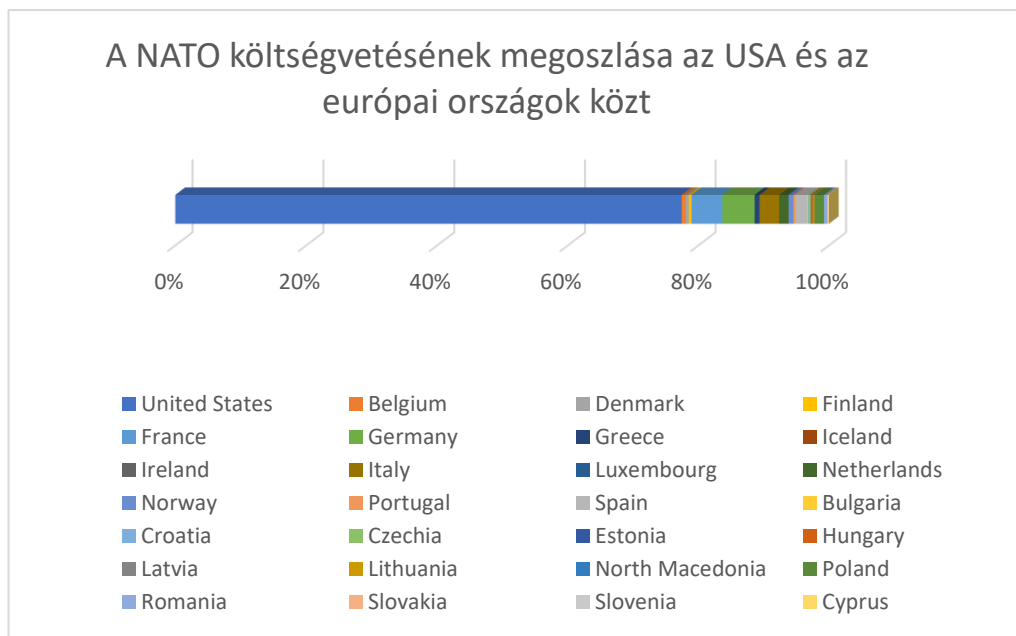
³ VIGVÁRI, 2011.

2. sz. ábra. Az Egyesült Államok, Franciaország és az Egyesült Királyság hidegháború utáni védelmi kiadásai a nemzeti össztermékhez viszonyítva (A Worldbank adataiból)

Az 1. számú ábrán látható az Egyesült Államok, Franciaország és az Egyesült Királyság hidegháború alatti védelmi kiadása a nemzeti össztermékhez viszonyítva. Általános jelenség a csökkenő trend, ám a tehervállalás mértéke a két európai ország esetében megközelíti a hegemon költségi arányait. Ez az arány a 2. számú ábrán látható adatok alapján a hidegháború végével megváltozik, a két európai szövetséges jobban csökkenti védelmi kiadásait, ami a külső fenyegetés eltűnésével igazolható. Az európai államok az elmúlt harminc évben nem voltak érdekeltek a védelmi kapacitásaik erősítésében, hiszen a Szovjetunió felbomlott és az idealizmus vált az általános felfogássá a társadalom számos területén, háttérbe szorítva a konfliktusokat középpontba állító realista gondolatot. Azért nemzeti össztermékhez viszonyított adat látható, mert az mutatja meg a társadalmaknak a védelmi kérdésekhez való hozzáállását, teherviselési hajlandóságát.⁴

⁴ Az abszolút érték azt mutatná meg, hogy mennyit kellene költenie az európainak egy hasonló kaliberű katonai hatalom épülhessen fel. Önmagában a magasabb védelmi kiadás

3. sz. ábra. A NATO költségvetésének megoszlása az USA és az európai országok közt (A Stockholm International Peace Research Institute adatai alapján)

A 3. számú ábrán látható a 2022-es védelmi kiadás országonkénti megoszlása. Az amerikai védelmi költségvetés 877 milliárd dollár, míg az európai országok összesítve 255 milliárd dollárt költöttek.

Jól látható, hogy Európa potyautasként kihasználja az amerikai védernyő jelentette biztonságot, ezáltal több forrást tud a gazdaságára és szociális ellátórendszerére fordítani.⁵ A potyautással szembeni külpolitikai stratégia az ellensúlyozás (balancing), köztük pedig a bebiztosítás (hedging) áll, mint egyfajta különutas, többféle lehetőségre és mozgástérre építő politika. Ezeket a stratégiai választásokat mindig egy külső aktorral szemben kell meghatározni, tehát Lengyelország az Egyesült Államok viszonylatában potyautas, míg Oroszországgal szemben erőteljesen ellensúlyozik.

még nem jelent felzárkózást, hiszen az Egyesült Államok évtizedek óta sokkal nagyobb mértékben áldozott védelmi iparára abszolút értékben.

⁵ CLADI, 2022.

Az ábrák érzékeltetik az európai országok kiszolgáltatottságát. Önálló konvencionális elrettentési képesség hiányában a szuverenitás féloldalas, hiszen Washington képes nyomást gyakorolni a védernyő korlátozásával (ahogyan azt Trump elnök tette), vagy az európai országok vezetését megkerülve folytathat külpolitikai projekteket Európa közvetlen közelében (ahogy az Ukrajna kapcsán történt). Bár nyomasztó az amerikai túlsúly, éppen a forrásbősége az a szempont, ami a közép-európai együttműködés katonai súlyát is növelni tudná a későbbiekben.

II. A VISEGRÁDI EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS KÖZÉP-EURÓPA VEZETŐ ÁLLAMA

Lássuk annak a Lengyelországnak a törekvéseit és céljait, amelyet Orbán Viktor egy olyan a német—francia blokk melletti tömb vezetőjének képzelt el, ami Közép-Európát a Visegrádi Együttműködés (V4) keretén belül az említett két országgal egyenrangú féllé emelné.⁶ Varsó számára a most zajló konfliktus egy hatalmas momentumot jelent.

Lengyelország népességét jelentősen befolyásolja terhelt történelme Oroszországgal és Németországgal. Bár utóbbival szövetségben van, a politikai vezetés igyekszik egy külső biztonsági garanciát biztosító hatalmat találni, mely az Egyesült Államok képében jelenik meg az ország stratégiai iránytűjében. A 2014 óta tartó konfliktus egyedülálló lehetőséget nyújt, hiszen a két említett rivális egyszerre gyengíthető, sőt a biztonsági garanciát nyújtó állam regionális elkötelezettsége is megerősíthető. Ez utóbbi azért is fontos, hiszen az Egyesült Államok legkorábban 2011-óta törekszik Kelet-Ázsia felé fordítani erőforrásainak javát, hogy ott a globális kihívójával, Kínával szemben tudjon eredményesen fellépni.⁷ Az Ázsia felé fordulás (Pivot to Asia) politikában általánosságban az Oroszországgal szomszédos régiós országok nem érdekeltek, hiszen ez magában hordozná Washington szemében a térség leértékelődését és az amerikai csapatok fokozatos kivonulását, továbbá következképp egy európai hatalom katonai megerősödését, amelyre az USA rábízhatná az oroszok sakkban tartásának költségeit.

⁶ ORBÁN, 2021.

⁷ THOMPSON, 2022.

Varsó ettől a felmerülő feladattól úgy tűnik nem kíván félreugrani.⁸ A régi rivális meggyengülése mellett egy szintén történelmi fenyegetés – jelenlegi szövetséges – gazdasági modelljének repedezését is reménykedve szemlélhetik, hiszen a német és orosz gazdasági kapcsolatok történelmi perspektívából riasztóak a lengyelekre nézve.⁹ A szövetségesek közti hatalmi harc nem ér véget, csupán megnyilvánulási formája alakul át.¹⁰ Varsó igyekszik az oroszokat kint, a németeket lent, az amerikaiakat bent és a lengyeleket lehetőleg minél feljebb pozicionálni—hasonlatosan ahhoz, amit Lord Hastings Lionel Ismay fogalmazott meg a NATO céljáról.¹¹

Az említett külpolitikai célok mellé másodlagos szempontként említhető az is, hogy tömeges ukrán bevándorlás érheti a lengyel gazdaságot, amely a magyar példához hasonlóan következetesen elutasította a muszlim lakosság migrációját.¹² Az ukrán lakosság kulturálisan közel áll, a konfliktus miatti szerepvállalása miatt pedig hálával tekint a lengyelekre, így olyan munkaerő importot kaphat a lengyel gazdaság, amely költségei alacsonyabbak, mint más, magasabb integrációs költséggel rendelkező lakosságnak.

Ha elfogadjuk, hogy hazánk nemzeti érdeke a térség felemelkedése és emellett a régió vezető állama Lengyelország, akkor ebből az is következik, hogy Varsó céljaival nagy vonalakban szinkronban kell mozogni. Ha Varsó maga mögött tudhatná a V4 egységét és Washington erőteljes támogatását, esély teremtené a német—francia tengely mellett az oroszokkal is vetélkedni képes tömb létrejöttére, mely megképződése már 1920 óta várta magára.¹³ Az egyesült Államok viszonylatában potyautas, míg az orosz terjeszkedéssel szemben ellensúlyozó politikával kellő erő felmutatására lenne képes a régió Kelet és Nyugat-Európa felé is.

⁸ HUSZÁK, 2022.

⁹ MÉSZÁROS, 2022a.

¹⁰ EMMERSON, SEAN, 2019.

¹¹ GOODREADS, 2023.

¹² DUSZCZYK, KACZMARCZYK, 2022.

¹³ TYCNER, 2020.

III. A KÉT MÁSIK HATALMI TÖMB ÉS A KÖRNYEZŐ ORSZÁGOK FÉLELMEI

A német—francia tandem tagadhatatlanul híján van a posztszocialista államok – és a már hidegháborút is jóval megelőző mély kulturális és társadalmi különbségek – megértése iránt.¹⁴ A „civilizált Nyugat és Barbár Kelet” hamis dilemmájáról,¹⁵ a kelet/nyugat lejtő fogalmáról írt bővebben Melegh Attila történész-szociológus is.¹⁶ Ez egy olyan törésvonal, amin nem kerekedik felül egy éppen aktuális Párizsból vagy Berlinből nézve szimpatikus politikai erő hatalomra jutása a helyi államokban. Léteznek eltérő sajátosságok és ezek adottságai is a nemzetközi politikának. A francia stratégiai autonómia elképzelése az Egyesült Államokkal szemben inkább bebiztosító, semmint potyautas (bandwagoning), hiszen az európai hatalmat a NATO legnagyobb katonai erejével párhuzamosan (szemben?) akarja erősíteni. A francia és német külpolitika 2014-óta többször adott hangot az amerikai törekvésekkel szembeni álláspontjának.¹⁷ Van olyan értelmezés is, miszerint az önállósodást kívánó európai stratégia a jelenlegi potyautas status quo helyzet fenntartását célozza, hiszen a globális viszonylatban bekövetkezett hatalmi változásokat – Kína megerősödése – az amerikaiakkal együttműködve és őket támogatva igyekszik ellensúlyozni.¹⁸ Több magyarázat is létezik az európai önállósodásra, mint a félelem a cserbenhagyástól, önálló pólus létrehozása, ugyanakkor francia részről lehet a kínai kereskedelmi kapcsolatok megőrzésének vágya, szemben az amerikai elvárásokkal.¹⁹

Az orosz kapcsolatok – Szerbiával együttműködve – segíthetik a magyar befolyás növekedést a Balkánon, továbbá az eddigi gazdaságfejlesztési stratégia fenntartásához járulna hozzá. Gazdasági szempontból az orosz kapcsolat egy ideális nemzetközi helyzetben kérdés nélkül értékes külpolitikai és külgazdasági irány lehetne, ugyanakkor az ideálistól távol áll a jelenlegi Európai biztonsági helyzet.

Az Oroszország által indított háború és azt megelőző befolyásszerzési kísérlet biztonsági szempontból kihívást jelent Magyarországnak számára, hiszen

¹⁴ ABLONCZY, 2022.

¹⁵ MELEGH, 2020.

¹⁶ MELEGH, 2003.

¹⁷ WIEDER, RICARD, 2022.

¹⁸ Cladi, 2022.

¹⁹ ANDERLINI, CAULCUTT, 2023.

atomhatalomként és a térségben szignifikáns gazdasági és politikai befolyással rendelkező állam épp földrajzi szempontból nézve a mi irányunkban tör előre. Még ha a magyar lakosságot nem is tölti el egyöntetűen a fenyegetéstől való félelem, a régiós társainknál ez a félelem-szint a miénktől radikálisan eltérő lehet. Ennek objektivitása másodlagos, a szubjektív történelmi tapasztalatokra és politikai nézetekre alapozott érzelmek a vezetőkre nyomást gyakorolnak, egy vezető pedig hosszú távon nem cselekedhet ellentétesen a vezetettek preferenciától.

Közvetlen NATO és orosz harcokra kevés az esély, ám az orosz területszerzések felborítják a hatalmi egyensúlyt és a status quo-t, amire az államok reagálni szoktak. Másodlagos ekkor már, hogy a háború kitörése előtt az USA és Oroszország milyen módon és mekkora részben járultak hozzá a konfliktus kitöréséhez, hiszen mindkét fél igyekezett saját hatalmi szempontjait érvényre juttatni, mely egy másik sajátossága a nemzetközi kapcsolatoknak.²⁰ Ha Oroszország csak limitált értelemben is változtatja meg a hatalmi egyensúlyt – hiszen gazdasági ereje továbbra is csekély és a szerzett területek lakossága és ásványkincsei is korlátozottak – a fenyegetéssel és agresszivitásával az ezekre érzékeny országokban ellensúlyozási (balancing) kényszert ébreszt.²¹ Nem csak hatalmi többlettel szemben, hanem a fenyegetéssel szemben is szoktak államok ellensúlyozni, ez történik most Lengyelország esetében is. Nem is arról akarok itt írni, hogy Ukrajna támogatása erkölcsi felelősség lenne, vagy miként a Nyugat élén álló Egyesült Államok megtett-e mindent,²² hogy az érdekellentétek az évtizedek alatt ne burjánzanak nyílt konfliktussá, csupán arra utalok, miszerint a térségbeli államokat végső soron mozgó lakosságok már fenyegetésnek érzékelik Oroszországot és ennek mentén fognak nyomást gyakorolni a vezetőikre.²³

IV. OROSZ KÜLPOLITIKAI STRATÉGIA

A régió népeiben félelem él az oroszoktól. Ez történelmi okokra és immár a jelenkor történéseire is visszavezethető. A 2022-es Ukrajna elleni

²⁰ MÉSZÁROS, 2022b.

²¹ JAMES, 2022.

²² MEARHSEIMER, 2014.

²³ WALT, 2022.

agresszió után Moszkva 2023 márciusában kiadta az új külpolitikai stratégiáját, mely nem a térség megnyugtatójának céljából íródott.²⁴

Lényeges új elem a korábbi 2016-os koncepcióhoz képest, hogy az orosz polgárok és szervezetek külföldiek általi fenyegetése, az orosz diaszpóra támogatása egy szöveggörnyezetbe került az emberei jogok védelmével.²⁵ Ez utóbbi egy gúnyos odaszólás a nyugati jogvédőknek, az első rész azonban figyelmeztetés minden országnak, ahol orosz kisebbség él, különös tekintettel Lettországra, ahol a tervezett nyelvvizsga követelmények nem teljesítése az orosz ajkú lakosság deportálását vetíti előre.²⁶ A világ régióinak felsorolása utalhat azok fontosságára. Először szerepel a „közel-külföld”, amely a posztszovjet területeket takarja, majd következik az Arktisz, amely terület a felmelegedés nyomán komoly fontossággal bír majd, ezután következik Eurázsia, Ázsia és a Csendes-óceáni térség, majd több régió után a legvégén következik Európa és az angolszász világ. A közel-külföld fogalmát állami szinten eddig nem használták, mivel a koncepcióban érintett országokat sértette, de ez már 2023-ban nem szempont. Ez utal az orosz asszertivitás további növekedésre Közép-Ázsiában. Az új stratégia szerint egyre nő a globális vagy regionális konfliktus esélye, ellentétben a 2016-os dokumentummal.²⁷

A Russkij Mir, az orosz földek egyesítése és a nacionalista felhangok mind a biztonsági fenyegetettség-érzésre és a hagyományos orosz befolyási övezet feltörése utáni hatalmi egyensúly megbomlásra adott ideológiai válasz.²⁸ Az Egyesült Államok Kínával vív geopolitikai és biztonsági küzdelmet, ám ezek a reálpolitikai hívószavak a lakosságot nem képesek eléggé motiválni, illetve amorálisnak bélyegezte őket a közvélemény, ezért a demokráciák és autokráciák küzdelmének igyekeznek beállítani az alapvetően a hatalmi egyensúly változásából fakadó versengést. A gyors invázió kudarcra vezethetett ahhoz, hogy később civilizációs küzdelemmé, antikolonialistává, a globális dél érdekében vívott felkeléssé nyilvánítsák a háborút, hiszen nem sikerült a NATO bővítést és befolyást megakadályozni egy bábkormány Kijevbe ültetésével. Bár a reálpolitika igazolására szolgálnak, mégis önálló életre kelhetnek és később visszahatnak megalkotóira a hasonló indoklás-ideák, így mindenképpen aggasztó közléstávon az orosz külpolitika iránya.

²⁴ OROSZ FÖDERÁCIÓ KÜLÜGYMINISZTERIUMA, 2023.

²⁵ BARABANOV, 2023.

²⁶ SYTAS, 2023.

²⁷ RODKIEWICZ, 2023.

²⁸ WILFRIED, 2016.

Érdekes, hogy az orosz elképzelésnek – ahogy a kínainak is – megfelelne egy az Egyesült Államoktól függetlenebb, önálló Európa.²⁹ Ennek megvalósulása azonban, ha az egyfajta Moszkva—Berlin—Párizs tengelyen valósulna meg, egészen biztosan amerikai beavatkozást hozna magával, ezért ezen két ország elképzeléseivel azonosan ezt nem szabad véghez vinni. Mivel többféleképpen lehet értelmezni az európai önállóságot, ezért az autonómia pártolói és az orosz kommentátorok, politikusok közt fellelhető azonosságok csekélyek (kivéve az oroszpárti megszólalókat).³⁰

V. A MAGYAR KÜLPOLITIKA MOZGÁSTERE, ALTERNATÍV UTAKON

Ha a környező államok lakossága fenyegetést lát Oroszországban, akkor ilyen ellenszélben dolgozni, csak akkor éri meg, ha az elérhető céllal járó előny jóval meghaladja a különutaság költségeit. A magyar különutas politika leírható a nemzetközi kapcsolatok egyik elméleti koncepciójával, a bebiztosítással.³¹ A cél az instabil nemzetközi helyzetre reagálva kihasználni az adandó lehetőségeket, miközben a tömbökbe betagozódást elkerüli az ország. A bebiztosítást alkalmazva a kormány több irányban tesz ellentétes külpolitikai lépéseket, abból a megfontolásból, hogy egyik hatalmi központot se idegenítse el, de ne is engedje magához túl közel. Retorikai kardcsörgetés mellé katonai beszerzés kötése társul.³² A stratégia addig alkalmazható, míg a nagyhatalmak engedik és nem indul meg az átjárását továbbra már nem biztosító tömbösödés.³³

A magyar kormány az elmúlt évtizedben nagy tétet tett az orosz kapcsolatokra. Berlinhez hasonlóan, Budapest is az olcsó orosz gáz fűtötte iparra, továbbá esetünkben a rezsicsökkentés jelentette szociálpolitikára tervezte építeni gazdaságát. Ennek geopolitikai kockázata volt, hiszen, ha a Nyugat és Oroszország közti kapcsolat megromlik, akkor a szövetségesek

²⁹ GOULD-DAVIES, 2023.

³⁰ Gyakorta előfordul, hogy a Nyugati neorealista szerzők ugyanazon fogalmakkal és logikával dolgoznak, mint a kínai és orosz kutatók és politikusok, ez azonban semmiképp sem jelenti azt, hogy azoknak a stratégiai céljait saját hazájukban is előre akarná mozdítani. Erre jó példa John Mearsheimer, aki befolyási övezetekről, hatalmi egyensúlyról beszél, mint hazája két rivális államában, ám mégis a Kína-fenyegetés lehangosabb szószólója, még ha az oroszokkal puhább hangot üt is meg. Teszi mindezt mégis a szerinte eredményesebb Kína-ellenes fellépés érdekében.

³¹ SZALAI, 2023.

³² BRÜCKNER, 2019.

³³ BÁN, 2022.

felől érkező nyomás veszélyeztetheti a kialakult gazdasági viszonyt, felboríthatja a megtervezett stratégiai számításokat. A kockázat végül valósággá vált.

A különutas elképzelés az, hogy a magyar külpolitika mozgásteret azáltal bővíti, hogy a szövetségi kapcsolatokból következő viszonyok mellé keleti országok felé is kiépített kapcsolódási pontok jönnek létre, így egyiket a másikkal szemben kijátszva, növelhető a magyar érdekérvényesítő képesség. Érdeemes elgondolkodni azon, milyen alternatív irányok vannak jelen a most is követett elképzelés helyett, hiszen az orosz támadás a mozgásteret szűkítését okozta és ezt vetíti előre a jövőben is. Jó államférfiak jellemzője, hogy képesek észrevenni mikor kell jó ütemmel leválni az addig követett irányról, ha az már terhesnek bizonyul, és lenne lehetőség más móddal többet és könnyebben szerezni az országnak.

A magyar nemzeti érdekek³⁴ magas hatékonysággal mindenképp más országokkal együttműködve érvényesíthetők. A környezetünk stratégiai mátrixában tehát ott van a német—francia tömb, a lengyelek vezette V4 és az orosz hatalmi centrum. Milyen konstellációkban lehetne előnyt kovácsolni a kialakult szituációban? A német—francia tandemnél látható, hogy igyekeznek elkerülni az oroszok felé vezető híd felelégetését – ez a magyar kormány kurzusával talál közös pontot –, ugyanakkor kemény hangvételű ideológiai viták állnak fenn az Európai Unió belső működésével kapcsolatban. A lengyel vonal és a velük járó USA kapcsolat sok potenciált tartogat magában, de az amerikai adminisztrációval és a mögötte álló Demokrata Párttal szintén sok a világnézeti vita. Meg kell jegyezni, ezek az ideológiai, kultúrharcos viták gyorsan képesek másodvonalba húzódnak, ha geopolitikai kérdések, közvetlenül az államok biztonságára kiható ügyek kerülnek a terítékre.³⁵ Ez a folyamat látható épp Varsó és Washington közti kapcsolatok megváltozott hangvételén, miközben a lengyel kormánypart a magyarhoz hasonló

³⁴ A mozgásteret növelést hívhatjuk befolyásszerzésnek is, ám befolyást több módon is lehetséges növelni. A szuverenitás részleges feladásával és a nemzetközi szervezetekbe való csatlakozással is nyerhetünk befolyást, a szuverenitás csökkenést elszenvedve. Szuverenitás maximalizáció sok esetben jár befolyáscsökkenéssel, ugyanakkor a nemzetközi szervezetek meg is kötik bizonyos helyzetekben az állami vezetők kezét. Ez egy paradoxon, ha szuverenista álláspontot követ az állam, csökkenhet és egyszerre nőhet a befolyása és vice versa. A befolyás-növelés és a szuverenitás egyszerre értelmezhető „mozgástérnek”, ugyanakkor ellentétes dinamikákról van szó. A magyar kormány elsősorban mozgástér-növelés alatt, véleményem szerint, csak a szuverenitás-növelést érti, így tudatosan mond le a befolyásszerzésről.

³⁵ RAUHALA, 2023.

álláspontot foglal el a migráció, a gender és a jogállamisági kérdésekben. Úgy gondolom³⁶ mind a világnézeti, mind a gazdasági kérdéseket megelőzik a biztonsági és geopolitikai megfontolások, ahogy azt számos, a nemzetközi kapcsolatok realista iskolájának gondolkodója is vallja.³⁷ Nem lehet feláldozni a biztonságot és a geopolitikai érdekeket a gazdaság oltárán hiszen, ha nincs biztosítva kellő szuverenitás és stabilitás a nemzetközi környezetben, akkor nincs gazdasági prosperitás sem. Hiába a haderő forrása a gazdaság. A brit³⁸ és amerikai³⁹ lakosságnak is volt érdekeltsége a Német- és a Japán Császársággal folytatott kereskedelemben 1914-ben 1941-ben, ám ezt a biztonsági megfontolások szempillantás alatt felülírták és a biztonsági aggályok miatti stratégiai megfontolások határozták meg a külpolitikát.

Ha a lengyel—USA—V4 viszonyt hagyjuk gyengülni, felmerülhet a német—francia tengellyel az együttműködés növekedése. A német—francia, de főképp az orosz vonal erősítése következtetésként vezet azzal az Ukrajnával ápoltság kapcsolat elmérgesítéséhez, amely jó úton halad, hogy a térség értelmezési keretében katonai középhatalommá váljon, még ha a korrupció és a demokratikus deficit jelentős hátránnyal is sújtja. Ha a konfliktus végül a javukra dől el (megtarthatják az államiságot és a fegyvereiket, még ha területi engedményt kell is elszenvedniük), akkor a mostani utat követő magyar pozíció nehéz helyzetbe kerül.

Úgy vélem a következő időszakban a német—francia páros felé fog húzódní a magyar külpolitika, mivel az orosz kapcsolatokat láthatóan túl értékesnek gondolják, annak újraértékeléséhez. A francia vonal erősödésére bizonyíték lehet az is, hogy felmerültek hírek a paksi atomerőmű-bővítés kapcsán az eddig szerződött orosz Roszatom leváltására, hogy azt a francia Framatome céggel pótolják.⁴⁰ Ha a különutas politika folytatódik, a szerbeken kívül magunkra maradhatunk, hiszen már Csehországban is kezdenek

³⁶ Nem lehet feláldozni a biztonságot és a geopolitikai érdekeket a gazdaság oltárán hiszen, ha nincs biztosítva kellő szuverenitás és stabilitás a nemzetközi környezetben, akkor nincs gazdasági prosperitás sem. Hiába a haderő forrása a gazdaság. A brit lakosságnak is volt érdekeltsége a Német Császársággal folytatott kereskedelemben 1914-ben és az amerikai lakosságnak is a Japán Császársággal 1941-ben, de a biztonsági megfontolások szempillantás alatt ezt felülírták és a biztonsági aggályok miatti stratégiai megfontolások határozták meg a külpolitikát.

³⁷ ND INTERNATIONAL SECURITY CENTER, 2022.

³⁸ PAPAYOANOU, 1996.

³⁹ JONES, 2020.

⁴⁰ WEINHARDT, 2023.

elfordulni Moszkvától.⁴¹ Energetikai szempontból is érdekes irányt hozhatna magával az orosz vonal átértékelése, hiszen a törökökkel együttműködve a Balkánon keresztül izraeli és török gázmezőkből származó energiaforrást nyerhetnénk. Ezt kiegészítve Közép-Ázsia és a Kaukázus lelőhelyei is szóba jöhetnek, szintén török közvetítéssel.

A lengyelek már évek óta elkezdték keresni az alternatívákat. Míg mi a helyzet költségeit álljuk (drága energia, a szankciók Európát érintő negatív hatásai, infláció), addig az előnyökről lemaradunk. A lengyelek Amerikával együttműködve elkezdték elterelni a Kelet-Nyugat energia és polgári infrastruktúrát Észak-Dél irányba.

VI. HÁROM TENGER KEZDEMÉNYEZÉS A KELETTEL ÉS NYUGATTAL SZEMBEN

Ha Közép-Európa saját magát igyekszik önállóbb szereplővé tenni, mozgásterét bővíteni, akkor a két említett hatalmi centrummal szemben, Kelettel és Nyugattal konfrontálódva kell pozicionálnia magát, miközben elkerüli az egyoldalúságot. Ha csak a német—francia együttműködéssel megy szembe, akkor az oroszpártiság vádja merül fel, ha pedig egyoldalúan az oroszok ellen helyezkedik, akkor félő elveszti a megkülönböztethetőség képességét és így a dinamikus momentum is elveszhet és szimpla euroatlanti normakövetésbe süpped a vállalkozás. Ha a lengyelekkel közös irány nyerne elsőbbséget a magyar kormányban, úgy esélyt nyerne a közép-európai régió az EU vezető kettősével szembeni megerősödésére, de az euroatlanti szövetség vezető erejének, az Egyesült Államok támogatását is maga mögött bírná. Washington érdekelt az EU megosztásában, ami a szervezet egészére negatívan hathat, de ezt ideiglenesen kihasználhatják helyi államok, mint Lengyelország és ha szeretné Magyarország, ennek eszköze pedig a Három Tenger Kezdeményezés.⁴²

Az elképzelés pár éve már nagy karriert futott Magyarországon is, ám sokszor még a regnáló magyar kormány irányvonalát támogató elemzők is úgy interpretálták az Intermarium felélesztésére fókuszáló lengyel és amerikai projektet, mintha az teljesen beleillene az eddigi magyar külpolitikába. Abban az értelemben beillik, hogy a hazánknak otthont biztosító régiót kiemelt fontosságúnak titulálta, Kelet-Nyugat helyett Észak-

⁴¹ PORTFOLIO, 2023.

⁴² HERSH, 2023.

Dél energetikai és polgári infrastruktúra elképzeléseket akart megvalósítani. Ugyanakkor ennek lényegi eleme mégiscsak az volt, hogy a német—francia és az orosz hatalmi pólusokról leszakítsa⁴³ a közép-európai övezetet.⁴⁴ Ha nincs kiszolgáltatottság a Kelet-Nyugat energiaszállítások miatt, ha Észak-Dél irányban nő az összekapcsoltság, akkor a régió önállóbb irányok mellett lesz majd képes dönteni. Ehhez viszont be kell állni az oroszokkal szembeni külpolitikába. Ha a magyar álláspont hasonulna az amerikai és a lengyel elképzelésekkel, akkor a korszellemet meglovagolva, egyfajta potyautasként képes lenne a helyzet adta lehetőségekkel élni, miközben a lengyel szövetségesét a térség élére emelné és így Magyarországot is előnyösebb helyzetbe hozná. Ez a fajta potyautas stratégia nem feltétlen jelentene további alárendelődést az amerikai hegemoniának, csupán rövidtávon kihasználná annak erőforrásait a saját elrettentő erejének növeléséhez.

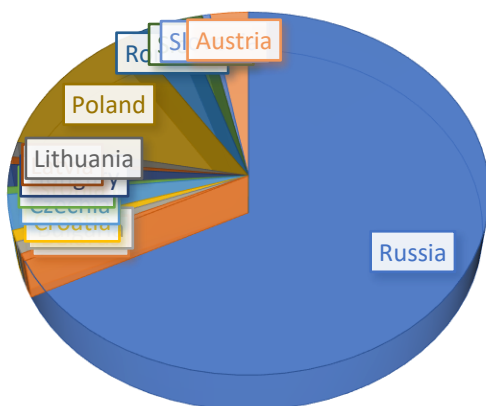
Az alábbi két ábrán látható a Három Tenger Kezdeményezés (3SI) országainak védelmi költségvetése összehasonlítva a német—francia és az Orosz—Belorusz (Union State) költségvetés méretével. Látható, hogy mindkét összehasonlításban kétharmados többllettel rendelkezik a két hatalmi centrum a kezdeményezésországjaival szemben. A modell szerint emellé odateendő az Egyesült Államok szerepvállalása is, amely átrendezné a kördiagrammot, ám hipotetikus összegről lenne szó, ezért nem szerepel. Mindenesetre tény, hogy nagy összegeket kellene a katonai erő fejlesztésére költeni, ha legalább 50-50 százalékra szeretnénk javítani az arányokat. Továbbá, mivel a németek és franciák ugyanazon szövetségesi rendszerben vannak, mint a 3SI országai, ezért a velük való rivalizálás sokkal puhább természetű, összehasonlítva az oroszokkal. Konkrét számokat tekintve Oroszország költségvetése 87 milliárd dollár, míg a német 56 milliárd a francia 54 milliárd dollár, szemben a 3SI országok 41 milliárd dollárjával.⁴⁵ Ha egyszerre mindkét tömbbel szeretne versenye kelni, egyedül esélytelen lenne. Elsődleges célként kellene szerepelnie az orosz költségvetés megközelítése – természetesen amerikai segítséggel –, ami nem is teljesíthetetlen elképzelés. Mindez továbbra is csak konvencionális képességet jelentene, a nukleáris elrettentést az Egyesült Államok képes biztosítani, és később is csak Nyugat-Európával együtt érhető el.

⁴³ THOMANN, 2019.

⁴⁴ THOMANN, 2018.

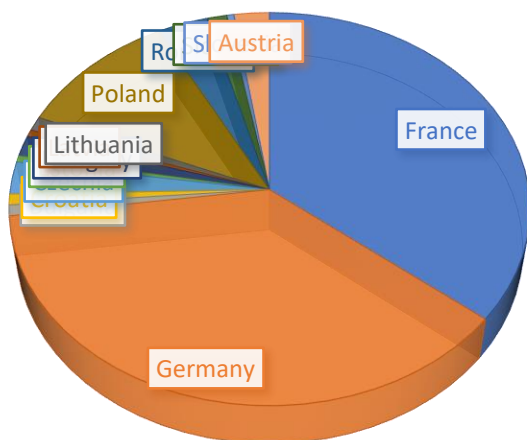
⁴⁵ SIPRI, 2023.

A 3SI és Oroszország védelmi kiadása

4. sz. ábra. A Három Tenger Kezdeményezés országainak, valamint Oroszországnak a védelmi költségvetése 2022-ben (A Stockholm International Peace Research Institute adatai alapján).

A 3SI és a német-francia páros védelmi kiadása

5. sz. ábra. A Három Tenger Kezdeményezés országainak, valamint Németországnak és Franciaországnak a védelmi költségvetése 2022-ben (A Stockholm International Peace Research Institute adatai alapján).

VII. KONFLIKTUSOS CÉLOK, KISEBBSÉG KÉRDÉSE

A lengyelek sarkítás nélkül mondván lemondtak saját kisebbségeikről Ukrajna területén (ideiglenesen). Ez magyar szempontból sokaknak érthetetlen, hiszen a magyar külpolitika szokása egybe mosni a külpolitikát nemzetpolitikával. Ez a két irányvonal sokszor sajnos ellentétbe kerülhet, ahol általában a külpolitikának van primátusa. Ha Szerbiával a Balkán felé való befolyásnövelés miatt az az érdek, hogy jó legyen a kétoldalú viszony és ebben a másik fél is érdekelt, akkor nem tematizálják a kisebbségek elleni ügyeket és így kiépíthető a jó viszony narratívája. Míg Románia esetében általában mindkét fél érdekelt a rossz viszony-narratíva tematizálásában és egyik fél sem érdekelt a túl jó kapcsolatban, így az atrocitásokról szóló hírek gyakoribbak. A lengyelek az oroszok gyengítésének érdekében szemet hunynak kisebbségükkel szemben (is) meghatározott ukrán nemzetépítés okozta sérelmeket látva. Az állam által meghatározott célok és a felhasznált eszközök tekintetében véleményem szerint a kisebbségek az eszközök.⁴⁶ Eszközök a másik állammal szembeni befolyásra, amit az anyaországhoz kapcsolt lojalitás alapoz meg.

Ha fordítva lenne és a nemzetpolitikának lenne primátusa és a külpolitika mindig másodlagos lenne és kiszolgálója a nemzetpolitikai céloknak, akkor semmilyen külpolitikai cél nem érvényesülhetne, ha az ütközne a helyi kisebbségek védelmével. Azt hiszem érthető miért a nemzettest nagyobb tömegének érdekképviselője kell, hogy elődleges legyen, hiszen annak képviselővel és erősítésével könnyebben segíthető a kisebbségi tömeg is. A lengyel állam kezében a saját kisebbségük itt és most nem szolgál használható eszközként, ellenben a magyar kormány alkalmazza azt. Tény, hogy a kisebbségeket igazságtalanság és jogfosztás is érte és éri is, de az államérdek általában túlmutat a nemzet egyes partikuláris részeinek érdekein – ennek kimondása és felvállalása érzelmileg nehéz, hiszen az anyaországnak komoly felelőssége van a külhonba szakadt magyarok iránt. Ezt Varsóban is belátták Ukrajna esetében, és Budapesten is Szerbia viszonylatában.

⁴⁶ Eszközök a másik állammal szembeni befolyásra, amit az anyaországhoz kapcsolt lojalitás alapoz meg. A diaszpórák a kínaitól az örményig mind jó példát mutatnak erre. Persze a diaszpóra külföldiek és a határmentén vagy annak közelében élők más érzelmeket váltanak ki és más módon is használhatók eszközként, mint alku- és nyomásgyakorlási „tényezőkként”. Ha a magyar kisebbség valamely területről eltűnne, úgy Magyarország befolyása is megcsappanna az adott terület és annak birtoklója felett.

Következésképp nincs leküzdhetetlen akadály egyetlen külpolitikai orientáció előtt sem.

VIII. ELÉRHETŐ ELŐNYÖK

A jelenlegi magyar kormány diktálta külpolitika alternatív költsége a V4 töredezettsége, intézményesülésének elmaradása és a V4 biztonsági szempontú erősítésének elmulasztása. A lengyelek mellé felsorakozó Magyarország egységesebb képet mutathatna, a mélyülő integráció gazdasági fellendüléshez és katonai erősödéshez vezethetne. Munkaerő vonzási lehetőség is nyílhatna, ahogy azt láttuk Lengyelország esetében is. Lengyelország ráadásul kisebbségének érdekeit a háború után, reménykedve egy ukrán relatív győzelemben, kívánja érvényesíteni előnyösebb politikai pozícióból. Ez a recept másolható.

Fontos megemlíteni, hogy számos előnyt szerezhetett a magyar kormány az orosz kapcsolatok megtartásával (olcsóbb energia, olcsóbb beruházások), azonban ezeket sok esetben zárt szobákban tárgyalhatták le és a titkos diplomácia titkos jellegénél fogva pedig sem pozitív sem negatív értékitélet nem mondható róla, hisz nincs róla részletes tudomásunk. Így vegyük meg nem történtnek őket.

IX. VITA FONTOSSÁGA

A kormány magát a realista iskola követőjének aposztrofálja és az elméletből egyféle partikuláris politikát olvas ki, azonban ezek az elméletek csak gondolati sémák és talapzatok, amikből nem következik szigorúan egyféle követhető politika. A nemzeti érdekre hivatkozás is igyekszik kilúgozni minden alternatív megközelítést, ugyanakkor a mozgástér-bővítés ellen hat, ha a választható opciókat diszkvalifikálják. Ezzel a maguk által megfogalmazott mozgástér-növelés ellenében dolgoznak. Persze a politikai főhatalom akármikor válthat irányt, de ha a közvéleményt már egy és csak egy irányba dogmatikusan irányba állította, akkor a váltás költségeit megnövelik. Az oroszokkal szembeni politika választása ugyanúgy érvelhető realista alapról, mint annak ellentéte. A politikai cselekvő sosem érdekelt abban, hogy döntéseinek költségeit, az alternatív politikák jelentette előnyöket bemutassák. Én azonban fontosnak tartom, hogy ha nem is feltétlen tesszük

le a garasunk egy alternatív politika mellett, legalább ismerjük azok előnyeit és hátrányait.

X. ZÁRÓ GONDOLATOK

Az Egyesült Államok a közép-európai országok támogatásával képes csökkenteni az Európai Unió egységét, ami nem áll érdekében az európai országoknak. Ugyanakkor meglátásom szerint az amerikai célok eltéríthetőek, ha az amerikai törekvéseket és az ebből keletkező tőkét okosan használják fel az államok a térség fejlesztésére. Miközben az orosz fenyegetés feltartóztatására Washington az Unió Keleti – és nem Nyugati – államaira támaszkodik, képessé válik Kelet-Ázsia felé fordulni, hogy a globális kihívó Kínával szemben csoportosítson át erőforrást és katonai erőt. Az amerikai átcsoportosítás pedig következésképp vezet az európai mozgáster növekedéséhez, hiszen az már képes magát megvédeni, kellő elrettentő képességet felmutatni. Ez a helyzet előállhat úgy is, hogy Nyugat-Európa fegyverkezik fel és kap amerikai támogatást, ám ekkor Magyarország, a V4 és a tágabb régió is lemarad a történelmi helyzet nyújtotta momentumról. Ha mégis sikerül kihasználni az amerikai önös érdekeket és azt saját előnyünkre fordítani, úgy az EU ideiglenes megosztásából hosszabb távon egy erősebb Közép-Európa súlypontú, önállóbb Európai Unió jöhet létre, ami nem áll távol a jelenlegi magyar kormány diskurzusától sem.

Megállapításom szerint a franciák is önálló pólusként képzelik el Európát a globális hatalmi térben, és ezt a magyar kormány is szorgalmazza. Ugyanakkor az amerikaiak forrásait kihasználva középtávon ezt egy katonailag erősebb Közép-Európával lehetne véghez vinni (illetve Magyarország számára is ez lenne előnyös), és nem Nyugat-Európa egyértelmű dominanciájával. A lengyelek motivációja lehet ennél visszafogottabb, csupán az oroszok feltartóztatására szorítkozva. Ha szűkebb is a cél, akkor is jobb alkualappal lehet majd később tárgyalni Európa nyugati felével egy erősebb bázisról.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ABLONCZY BÁLINT (2022). Úgy harcolunk vele, hogy eszünk ágában sincs elhagyni – az EU az új Osztrák–Magyar Monarchia? valaszonline.hu. Letöltés

- helye: <https://www.valaszonline.hu/2022/07/15/eu-az-uj-osztrak-magyar-monarchia-kurucus-hagyomany-unios-penzek/> (Letöltve: 2023.03.26).
- ANDERLINIA, JAMIL, CAULCUTT, CLEA (2023). Europe must resist pressure to become ‘America’s followers,’ says Macron. Politico. Letöltés helye: <https://www.politico.eu/article/emmanuel-macron-china-america-pressure-interview/> (Letöltve: 2023.05.29).
- AZ OROSZ FÖDÉRÁCIÓ KÜLÜGYMINISZTERIUMA (2023). The Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation. Letöltés helye: https://mid.ru/en/foreign_policy/fundamental_documents/1860586/ (Letöltve: 2023.05.29).
- BÁN ZOLTÁN (2021). Stratégiai kétértelműség: A kínai területi követelésekre adott vietnámi és fülöp-szigeteki reakciók vizsgálata. Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle, 14(4). Letöltés helye: https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/6324?fbclid=IwAR26swIoqJLaUHCdudKjYI9UdY0UHn13uKf58b1Uk52_qr6RR9YjU0XC_MRZc (Letöltve: 2023.03.26). DOI: <https://doi.org/10.32576/nb.2021.4.1>
- BARABANOV, OLEG (2023). New Concept of Russian Foreign Policy: Structure and Semantics. Valdai Club. Letöltés helye: https://valdaiclub.com/a/highlights/new-concept-of-russian-foreign-policy/#masha_0=2:42,2:90 (Letöltve: 2023.05.29).
- BRÜCKNER GERGELY (2019). Szívesen veszünk amerikai fegyvereket - mondta Szijjártó a katolikus rádiónak. Index. Letöltés helye: <https://index.hu/belfold/2019/05/18/szivesen-veszunk-amerikai-fegyvereket-mondta-szijjarto-a-katolikus-radionak/> (Letöltve: 2023.03.26).
- CLADI, LORENZO (2022). Persevering with bandwagoning, not hedging: why European security cooperation still conforms to realism. Defence Studies, 2022, 22 (4), 624-643. Letöltés helye: <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/14702436.2022.2110476?needAccess=true&role=button> (Letöltve: 2023.05.29).
- DUSZCZYK, M., KACZMARCZYK P. (2022). The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges. Intereconomics, 57(3), 164-170. Letöltés helye: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-and-migration-to-poland-outlook-and-challenges.html> (Letöltve: 2023.03.26).
- EMMERSON M. S. NIOU, SEAN M. ZEIGLER (2019). External Threat, Internal Rivalry, and Alliance Formation. The Journal of Politics, 81(2), 571-584. Letöltés helye:

- <https://www.journals.uchicago.edu/doi/abs/10.1086/701724?af=R&mobileUi=0> (Letöltve: 2023.03.26). DOI azonosító <https://doi.org/10.1086/701724>
- GOODREADS (2023). Letöltés helye: https://www.goodreads.com/author/quotes/1375210.Hastings_Lionel_Is_may (Letöltve: 2023.03.26).
- GOULD-DAVIES, NIGEL (2023). Russia's new foreign-policy concept: the impact of war. International Institute for Strategic Studies. Letöltés helye: <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2023/04/russia-new-foreign-policy-concept-the-impact-of-war/> (Letöltve: 2023.05.29).
- HERSH, SEYMOUR (2023). How America Took Out The Nord Stream Pipeline. seymourhersh.substack.com. Letöltés helye: <https://seymourhersh.substack.com/p/how-america-took-out-the-nord-stream> (Letöltve: 2023.03.26).
- HUSZÁK DÁNIEL (2022). Nem várt helyről jön a segítség: Európa legerősebb haderejét építhetik fel Oroszország nyugati határán. Portfolio. Letöltés helye: <https://www.portfolio.hu/global/20220903/nem-vart-helyrol-jon-a-segitseg-europa-legerosebb-haderejet-epithetik-fel-oroszország-nyugati-hataran-564775> (Letöltve: 2023.03.26).
- JAMES, PATRICK (2022). Realism and International Relations: A Graphic Turn Toward Scientific Progress. Oxford: Oxford Academic. Letöltés helye: <https://academic.oup.com/book/44928/chapter-abstract/385049390?redirectedFrom=fulltext> (Letöltve: 2023.03.26).
- JILGE, WILFRIED, (2016). Russkiy Mir: "Russian World". German Council on Foreign Relations. Letöltés helye: <https://dgap.org/en/events/russkiy-mir-russian-world> (Letöltve: 2023.05.29).
- JONES, STEVE (2020). US and Japan Relations Before WWII. ThoughtCo. Letöltés helye: <https://www.thoughtco.com/the-us-and-japan-before-world-war-ii-3310162> (Letöltve: 2023.03.26).
- MEARSHEIMER, J. JOHN (2014). Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin. Foreign Affairs, 2014 93(5). szám, 77-89. Letöltés helye: <https://www.jstor.org/stable/24483306> (Letöltve: 2023.03.26).
- MELEGH ATTILA (2003). A kelet/nyugat lejtő. Élet és Irodalom, 47(14). Letöltés helye: <https://www.es.hu/cikk/2003-04-28/melegh-attila/a-kelet-nyugat-lejto.html> (Letöltve: 2023.03.26).
- MELEGH ATTILA (2020). „Kelet vagy Nyugat?” – és egyéb hamis dilemmák között Kelet-Európában. Új Egyenlőség. Letöltés helye:

- <https://ujgyenloseg.hu/kelet-vagy-nyugat-es-egyeb-hamis-dilemmak-kozott-kelet-europaban/> (Letöltve: 2023.03.26).
- MÉSZÁROS R. TAMÁS (2022A). Az orosz gáz hiánya lehet az utolsó szög a német gazdasági modell koporsójába. g7.hu. Letöltés helye: <https://g7.hu/vilag/20220727/az-orosz-gaz-hianya-lehet-az-utolso-szog-a-nemet-gazdasagi-modell-koporsojaba/> (Letöltve: 2023.03.26).
- MÉSZÁROS R. TAMÁS (2022B). Putyin mozgatja a szálakat, vagy a struktúra mozgatja Putyint? g7.hu. Letöltés helye: <https://g7.hu/vilag/20220222/putyin-mozgatja-a-szalakat-vagy-a-struktura-mozgatja-putyint/> (Letöltve: 2023.03.26).
- ND INTERNATIONAL SECURITY CENTER (2022). Letöltés helye: <https://ndisc.nd.edu/news-media/news/an-introduction-to-realism-in-international-relations/> (Letöltve: 2023.03.26).
- NÉMETH ZSOLT (2023). Hogyan nyerhetjük meg a következő évtizedet? Mandiner. Letöltés helye: https://mandiner.hu/cikk/20230208_meg_kell_nyerni_a_kovetkezo_evtizedet_nemeth_zsolt_a_magyar_kulpolitikai_strategiarol?fbclid=IwAR0Ka6gO9Y87wrEAvo2c-PJncSCadQq_AWULF1equo1tGAjDemufjxdfjmc (Letöltve: 2023.03.26).
- ORBÁN VIKTOR (2021). Orbán Viktor interjúja a postoj.sk szlovák internetes portálnak. miniszterelnok.hu. Letöltés helye: <https://2015-2022.miniszterelnok.hu/orban-viktor-interjuja-a-postoj-sk-szlovak-internetes-portalnak/> (Letöltve: 2023.03.26).
- OUR WORLD IN DATA (2023). Military expenditure as a share of GDP, 1945 to 2016. Letöltés helye: <https://ourworldindata.org/grapher/military-expenditure-as-a-share-of-gdp-long?time=1945..latest&facet=entity> (Letöltve: 2023.05.29).
- PAPAYOANOU, A. PAUL (1996). Interdependence, Institutions, and the Balance of Power: Britain, Germany, and World War I. *International Security*, 20(4) 42-76. Letöltés helye: <https://www.jstor.org/stable/2539042> (Letöltve: 2023.03.26). DOI: <https://doi.org/10.2307/2539042>
- PORTFOLIO (2023). Petr Pavel nyerte az elnökválasztást Csehországban. Letöltés helye: <https://www.portfolio.hu/global/20230128/petr-pavel-nyerte-az-elnokvalasztast-csehorszagban-593420> (Letöltve: 2023.03.26).
- RAUHALA, EMILY (2023). Poland was once an outcast in Europe. Then Russia invaded Ukraine. *The Washington Post*. Letöltés helye: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/02/21/poland-ukraine-biden-world-leaders/> (Letöltve: 2023.03.26).

- RODKIEWICZ, WITOLD (2023). An anti-colonial alliance with the Global South. The new 'Foreign Policy Concept of the Russian Federation'. Centre For Eastern Studies. Letöltés helye: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-04-07/anti-colonial-alliance-global-south-new-foreign-policy-concept> (Letöltve: 2023.05.29).
- SHORE, ZACHARY (2014). A Sense of the Enemy: The High Stakes History of Reading Your Rival's Mind. USA: Oxford University Press.
- STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE (2023). SIPRI Military Expenditure Database. Letöltés helye: <https://www.sipri.org/databases/milex> (Letöltve: 2023.05.29).
- SYTAS, ANDRIUS (2023). Russian citizens take language test to avoid expulsion from Latvia. Reuters. Letöltés helye: <https://www.reuters.com/world/europe/russians-take-language-test-avoid-expulsion-latvia-2023-05-08/> (Letöltve: 2023.05.29).
- SZALAI MÁTÉ (2023). Between Hedging and bandwagoning – Interpreting the Reactions of Middle Eastern and North African States to the Russian—Ukrainian War. Euromesco Policy Brief N.123. Letöltés helye: <https://www.euromesco.net/wp-content/uploads/2023/02/Policy-Brief-N%C2%BA123.pdf> (Letöltve: 2023.03.26).
- THOMANN, PIERRE-EMMANUEL (2018). Three Seas Initiative: the danger of further European fragmentation. eurocontinent.eu. Letöltés helye: <https://www.eurocontinent.eu/three-seas-initiative-the-danger-of-further-european-fragmentation/> (Letöltve: 2023.03.26).
- THOMANN, PIERRE-EMMANUEL (2019). The Three Seas Initiative, a New Project at the Heart of European and Global Geopolitical Rivalries. Yearbook of the Institute of East-Central Europe, 17(3) 31-63. Letöltés helye: https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2020/08/riesw_2019-3-03.pdf (Letöltve: 2023.03.26).
- THOMPSON, LOREN (2022). Five Reasons The Ukraine War Could Force A Rethink Of Washington's Pivot To Asia. Forbes. Letöltés helye: <https://www.forbes.com/sites/lorenthompson/2022/06/21/five-reasons-the-ukraine-war-could-force-a-rethink-of-washingtons-pivot-to-asia/?sh=5e9f0c8f3984> (Letöltve: 2023.03.26).
- TYCNER, AGNES (2020). Intermarium in the 21st Century. The Institute of World Politics. Letöltés helye: <https://www.iwp.edu/articles/2020/12/23/intermarium-in-the-21st-century/> (Letöltve: 2023.03.26).

- VIGVÁRI GÁBOR (2011). A nemzetközi rezsimek elmélete: egy politikai gazdaságtani megközelítés. *Külügyi Szemle*, 2011 (3) 149-174. Letöltés helye: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2011_03_A_nemzetkezi_rezsimek_elm_.pdf (Letöltve: 2023.05.29).
- WALT, M. STEPHEN (2022). The Perpetually Irrational Ukraine Debate. *Foreign Policy*. Letöltés helye: <https://foreignpolicy.com/2022/11/29/the-perpetually-irrational-ukraine-debate/> (Letöltve: 2023.03.26).
- WEINHARDT ATTILA (2023). Lecserélheti a kormány az oroszokat a paksi bővítésben! – Bajról és aggodásról beszélt Orbán Balázs. *Portfolio*. Letöltés helye: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230324/lecserelheti-a-kormany-az-oroszokat-a-paksi-bovitesben-bajrol-es-aggodasrol-beszelt-orban-balazs-604988> (Letöltve: 2023.03.26).
- WIEDER, THOMAS, RICARD, PHILIPPE (2022) France and Germany mark clear differences with the US over war in Ukraine. *Le Monde*. Letöltés helye: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2022/05/10/france-and-germany-mark-clear-differences-with-us-over-war-in-ukraine_5983016_4.html (Letöltve: 2023.05.29).
- WORLD BANK (2023). Military expenditure (% of GDP) - United States, France, United Kingdom. Letöltés helye: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2021&locations=US-FR-GB&start=2016&view=chart> (Letöltve: 2023.05.29).